

KUR'ÂN'DA AKİDEYİ SAVUNMA AMACIYLA KULLANILAN BELAĞAT YAPILARI

Ahmet HAMİTOĞLU*

Öz

Belağat, Kur'ân'ın doğru akideyi savunmak ve Hz. Peygamber'in davetini teyit etmek için kullandığı üsluplardan biridir. Bu çalışmada akide merkezli olmak üzere söz konusu belağat yapılarının İslâm davetindeki önemi ele alınmıştır. Akidenin nasıl savunulduğu ve Hz. Peygamber'in Arapların kullandıkları belağat ve fesahatle nasıl desteklendiği incelenmiştir. Bu sebeple itiraz edenlere karşı aşina oldukları ve günlük kullandıkları yapılar çerçevesinde cevap verilmiştir. Çalışmada ilgili belağat yapıları ve önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın giriş kısmında İslâmî akidenin önemi ve bu akideyi savunma hususunda belağatin etkisi ele alınmıştır. Daha sonra kullanılan ilgili belağat yapılarının söz anlamı ve ıstılahî anlamı olmak üzere tarifleri yapılmıştır. Akideyi savunma noktasında teşbih, istiare, kinaye, istidrak, kasem, meseller, kıssalar ve hiciv olmak üzere kullanılan yapıların ayetlerde ne kadar yaygın olduğuna ve etkisine dikkat çekilmiştir. Söz konusu belağat yapılarının hepsi Hz. Peygamber'in risaletinin en büyük mucizesi olan Kur'ân'da hasımlara cevap verme ve savunmada bulunmak amacıyla kullanılmıştır. Bunların tamamı insanları dine daveti ve dalaletten çıkarması sürecinde ona çok büyük destek olma niteliği kazanmıştır. Aynı şekilde muhataba meydan okuma noktasında da bu yapılar büyük rol oynamış ve muhatabı aciz bırakmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında ulaşılan sonuçlar değerlendirilerek okuyucuya sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Belağat Yapıları, Kur'ân, Teşbih, İstiare, İstidrak.

Belagat Structures Used for the Defense of the Aqidah of Qur'an

Abstract

Arabic rhetoric is considered one of the best methods used by God Almighty in order to defend the Islamic faith, and the support of His Prophet Muhammad, may God bless him and grant him peace, in his mission, as this study aims to demonstrate the importance of Arabic rhetoric in protecting the Islamic message that is based on the foundations of the true belief. This study lies in its being at the core of the Islamic creed and how God Almighty supported His prophet with this eloquence and eloquence that existed among the Arabs before Islam, so these rhetorical words came to respond to the fabrications of the Arab objectors from the Quraysh with the same eloquence and rhetoric they carry, and this study was revealing about The most important rhetorical methods used in defending God Almighty on the true Islamic belief, and the nature of this study was divided into an introduction that showed the importance of the Islamic faith, and the effect of rhetoric in defending it, and then the most important verbal rhetorical methods such as the metaphor and its linguistic and idiomatic meaning and how the simile method contributed to defending The Islamic faith, then also showed how the Noble

* Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Hamitoğlu, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalı, ahamitoglu@agri.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-1748-7938.

Qur'an used the metaphor method and the extent of its importance in preserving and defending that creed. Peaceful, as the study clarified the method of metonymy that God Almighty used in many verses and suras in the Noble Qur'an to defend the Islamic faith. This study also focused on other methods such as comprehension, swearing and proverbs in the Holy Qur'an, mentioning Quranic stories, and spelling are all methods that focused on defense On the Islamic doctrine in the message of the Prophet Muhammad, may God bless him and grant him peace, which is the Holy Qur'an, and all these methods gave the Prophet Muhammad, may prayers and peace be upon him, strength and determination to proceed to inform his people and save them from misguidance into the light. Provided that they came up with something similar, but they could not, and at the end of the study there was a conclusion in which I outlined the most important findings of the study.

Keywords: Belagat Structures, Qur'an, Tashbih, Istiaare, İstidrak.

Giriş

Akide, insanların kalplerinde İslam'ın ve imanın yerleşmesindeki en temel prensiplerden biri olarak kabul edilir. Bu sebeple Kur'an, doğru akideyi korumak ve savunmak için çeşitli belagat yapıları kullanmıştır. Şüphe uyandırabilecek her hususta korunmuş olmasından akideye verilen önem anlaşılmaktadır. Nitekim temelleri yine Kur'an tarafından oluşturulan doğru akideyi savunmak için birçok kullanım bulunmaktadır. Kur'an'ın kullandığı bu kullanımlara bakıldığı zaman bunların Kureyş'in kullanımları ile aynı olduğu görülmektedir. Kullandıkları ve alışageldikleri dilleri ile hitap edildiği için muhataplar anlamak için akli bir delillendirmeye ihtiyaç duymamıştır. Arapların kullandıkları istiare, teşbih, kinaye, meseller ve kıssalar gibi yapılar akideyi savunmada kullanılmıştır. Kur'an, onların günlük konuşmalarında kullandıkları harflerden ve kelimelerden oluşmuştur. Yine muhaliflere ve müşriklere karşılık verme hususunda bu kelimeler kullanılmıştır. Nitekim İbn Kuteybe(ö. 276/889), bu hususta şu ifadeleri kullanmaktadır: "Kur'an'ın üstünlüğünü sadece geniş düşünebilen, ilmi fazla olan ve Arapların üslubunu bilen kimseler anlayabilir. Çünkü diğer milletler arasında dil konusunda Araplar kadar ileri seviyede olan bir millet yoktur. Bu sebeple Allah Teâlâ insanlara göndereceği elçiyi seçip göndermek isteyince onun mucizesini bir kitap kılmıştır. Nitekim önceki peygamberlerin mucizeleri de gönderildiği zamanın şartlarına uygun mucizeler olmuştur."¹

Akide İslam'ın merkezinde yer alan en temel olgudur. Allah katında amellerin kabul edilmesi ve geçerli olabilmesi için doğru akidenin üzerine inşa edilmesi gerekir. Aynı şekilde azaptan kurtuluş ve dünyada ve ahirette mutluluğa ulaşmak ancak doğru akide ile mümkündür. Doğru akideye sahip bir kimse şüphelere ve tehlikelere karşı koyabilen kimse iken doğru akideyi bırakanlar ise vehimlere ve batıla tutunmuştur. İman ettikten sonra inanılan bu doğru akideyi savunmak gerekmektedir. Bu sebeple akideyi savunma adına delillerle yapılan mücadele, genel cihadın bir parçası hatta bazı hususlarda canla mücadele etmekten daha önemli olmaktadır. Nitekim bazıları "Sen, inkarcılara uyma, onlara karşı olanca gücünle mücadele et"² ayetini bu şekilde de anlamıştır. Bu açıklamalardan da anlaşılan akide konusunun önemine binaen çalışmanın konusu doğru akide olarak belirlenmiştir. Araştırmalarımıza göre bu konu daha önce ele alınmamıştır. Ancak çalışmamıza yakın bir mahiyette doğru akideyi savunma konusunda Khalid Mahjub³ tarafından bir çalışma yapılmıştır.

Günümüzde karşılaşılan en büyük problemlerden biri kişinin akidesini savunurken üslup konusunda yaşadığı zorluklardır. Bu, kişinin bir görevi olduğu için muhatabına cevap verme ve tartışma hususunda doğru yöntemi bilmesi gerekmektedir. Bu sebeple çalışmanın merkezinde Kur'an'ın akide konusundaki kullanımları yer almaktadır. Aynı şekilde akideyi savunma adına yapılan üslup ve kullanım hatalarına da değinilmiştir. Klasik ve modern alimler arasında bu husustaki çekişmeler de incelenen meselelerden biri olup Kur'an'un üslubuna ve eğitim şekline dikkat

¹ Dineverî, İbn Kuteybe Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (ö. 276/889), *Te'vîlu Müşkili'l-Kur'an*, thk. İbrahim Şemsüddîn, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan, ty, 1/71.

² Furkan, 25/52.

³ Khalid Mahjub, *el-Eb'âdü't-Terbevîyye li Dersi'l-Âkîde inde'n-Nursî*, al-Nur Academic Studies on Thoughtand Civilization, c. 3, sayı: 3, s. 488.

çekilmiştir. Çalışmada yöntem olarak öncelikle Kur'ân'ın doğru akideyi savunmaya dair kullandığı edebî sanatlar açıklanmış ve daha sonra tasnif edilmiştir. Söz konusu sanatlar şunlardır:

Teşbih

Teşbih, sözlük anlamı olarak iki manayı ifade etmektedir. Birincisi benzetmektir. Bir şeyi diğerine benzetti anlamı için bu ifade kullanılır. التَّشْبِيهُ وَالتَّشْبِيهُ benzer (misil) demektir. Çoğul halî ise أشباه. Darbı meselde de من أشبه إياه فما ظلم “Kim babasına benzerse annesine zulmetmemiş olur”⁴ şeklinde kullanılmıştır. متشابهة و غير متشابهة ayeti⁵ hakkında İbn Cüreyh (ö. 760/1358) متشابهة kısmı için görünüşte benzer, غير متشابهة kısmı için tadı farklı⁶ açıklamalarını yapmıştır. “...Tadları çeşitli ekin ve hurmaları, zeytin ve narı birbirine benzer ve benzemez şekilde yaratan O'dur...” ayetinin⁷ tevilinde de bu şekilde yorumlanmıştır.

Teşbihin ikinci sözlük anlamı ise iki şeyin bir birine karışmasıdır. تشابه الحق والباطل “Hak ile batıl karıştı yani bir birine girdi kullanımı da aynı teşbih ile yapılmaktadır.” Şüphe (karışıklık/iltibas) kelimesi de aynı kökten türemiştir. أمور مشتبهة و بشبهة tabiri de aynı kökten türemiş olup bir birine benzeyen müşkül şeyler anlamındadır.⁸ “Yoksa Allah'a, Allah gibi yaratması olan ortaklar buldular da, yaratmaları birbirine mi benzettiler?” ayeti⁹ de bu şekilde yorumlanmıştır.

Terim anlamı olarak ise teşbih, karmaşık olanı izhar etmek, ortaya çıkarmak¹⁰ demektir. Bazıları tarafından “bir şeyin manaca diğerine ortaklığına delalet”¹¹ şeklinde de tarif edilmiştir. Diğer tarife göre “aklen ve hissen bir şeyin diğerinin yerine geçebilmesi”¹² anlamındadır. Teşbih, manaları canlı bir şekilde açıkladığı için Kur'ân'dakibelağat unsurlarından biri olmuştur. Teşbih kullanımındaki diğer sebepler şunlardır:

1. Kullanılan unsurların tabiattaki olaylar olması ve dolayısıyla sürekli görülebilir olması: Örnek olarak aşağıdaki ayete baktığımız zaman manaları en güzel şekilde tasvir eden teşbih olgularıyla dolu olduğunu görmekteyiz. Mesela serap kavramının tasvir edilmesine bakıldığında gördükleri seraba aldanan insanları anlatmaktadır. Onlar gördükleri serapla mutlu olup sevinirler ve yaklaştıklarında hüsrana uğrarlar. Çünkü beklentileri boşa çıkmıştır. Söz konusu serap olgusu kafirlerin durumu hakkında kullanılmış zannettikleri şeylerin hiçbir değerinin olmadığı vurgulanmıştır. “İnkâr edenlerin işleri engin çöllerdeki serap gibidir. Susayan kimse onu su zanneder, fakat oraya geldiğinde hiçbir şey bulamaz. Orada Allah'ı bulur ve O da hesabını görür. Allah hesabı çabuk görendir”¹³ ayetin de bu husus ifade edilmiştir.

2. Teşbihin inceliği: Teşbih, anlatılmak istenen mananın sınırlarını çizerek manayı şekillendirdiği için anlam net bir hal kazanmaktadır. Mesela “Kendilerine Tevrat öğretildiği halde, onun gereğini yapmayanların durumu, sırtına kitap yüklenmiş merkebin durumu gibidir”¹⁴ ayetinde bunu görmekteyiz. Ayette kullanılan teşbih yardımı ile içindekilerden hiç faydalanmadan Tevrat'ı

⁴ İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Alî Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn b. Manzûr el-Ensârî er-Rüveyfî el-İfrîkî (ö. 711), *Lisânü'l-Arab*, Dâr Sâdır, Beyrut, 3. Baskı, 1414, 13/503.

⁵ En'âm, 6/141. Ayetin meali şu şekildedir: “Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Herbiri meyve verdiği zaman meyvesinden yeyin. Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.”

⁶ Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Âmülî Ebû Ca'fer et-Taberî (ö.310), *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîlî'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-Risâle, 1. Baskı, 1420/2000, 12/157.

⁷ En'âm, 6/141.

⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 13/405.

⁹ Râd, 13/16.

¹⁰ Suyûtî, Celaleddin, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikir, Beyrut, ty, 2/42.

¹¹ Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 2/42.

¹² Rummânî, Ebulhasen Ali b. İsa (ö. 296), *Risâletü'n-Nüket fî İ'câzi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Halefullah, Dâru'l-Meârif, Mısır, 2. Baskı, ty,

¹³ Nur, 24/39.

¹⁴ Cuma, 62/5.

taşıyanlar ne taşıdığını bilmeyen eşeklerle kıyas edilmiştir. Bu kıyas, anlamı kuvvetlendirmekte ve netleştirmektedir.¹⁵

3. Teşbihin duygusal etkisi: Teşbih muhatapta istek uyandırma ve korkutma gibi etkilere sahiptir. Mesela “*İnkar edenlerin durumu, çağırma ve bağırmadan başkasını duymayarak haykıran gibidir. Sağırdurlar, dilsizdirler, kördürler, bu yüzden akledemezler*”¹⁶ ayetinde müşrikler ve münafıkların davet edildikleri zaman nasıl nefret ve inkarla cevap verdikleri anlatılmaktadır. Ayette yapılan tasvirde onların kalpleri çobanın sesini duyan ama ne dediğini anlamayan hayvanlara benzetilmektedir. Çünkü müşriklerde sadece sesi işitip davetin içeriğindeki doğruluğu ve sevabı düşünmedikleri için söz konusu ayet düşünmelerini istemektedir.

4. Soyut şeyleri hissedilebilir ve görünür bir halde ifade etmesi: Birçok ayette bu kabilden olmak üzere teşbih yapılmıştır. Mesela müşriklerin Allah’ın dışında tapındıkları şeylerin değersiz ve zayıf olduğu yapılan bir teşbihle ifade edilmiştir. Onlar bir menfaat elde etmek ümidi ile putlara tapmakta ve bu hususta büyük çapa sarf etmekteydiler. Bu halleri büyük çaba göstererek ağını ören örümceğin haline benzetilmiştir. Aslında büyük çabalarla inşa ettiği o ev en zayıf ve en savunmasız evdir. Müşriklerin tapınmasındaki soyut husus örümcek ağı gibi hissi bir şeyle kıyaslanmış böylelikle anlam daha da açıklık kazanmış ve tesir gücü artmıştır.¹⁷ Söz konusu teşbihin yapıldığı ayet “*Allah’tan başka dostlar edinenlerin durumu, kendine yuva yapan dişi örümceğin durumu gibidir. Evlerin en dayanıksızı ise şüphesiz örümceğin yuvasıdır*”¹⁸ ayetidir.

İstiare

İstiare, akideyi savunma amacıyla Kur’ân’ın kullandığı üsluplardan biridir. “*Allah onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde de perde vardır ve büyük azab onlar içindir*”¹⁹ ayetinde olduğu gibi birçok yerde istiare kullanılmıştır. Kelime anlamı bir şeyi istemek ve bir yerden başka bir yere değiştirmek anlamındadır. استعمال منه الشيء kullanımı ondan ödünç aldı anlamındadır.²⁰ Diğer tarife göre bir şeyi layık olduğu şeyle ödünç kılmak, başka bir yerde o kelimeyi diğerinin yerine kullanmak şeklinde tarif edilmiştir.²¹

İstilahî anlamı hakkında ise belağat âlimleri birçok tarif yapmış olup bunlardan biri olan Cürcânî’nin tarifi şu şekildedir: “Teşbihte mübalağa amacı ile benzeyeni kullanmadan diğer bir şeyde gerçek anlam olduğunu iddia etmektir. Mesela cesur birini kast ederek söylenen bir aslanla karşılaşım ifadesi gibi.”²² Diğer bir tarifte şöyledir: Benzeyenin benzetilenin cinsine dâhil olduğu iddiası ve benzetilene has olan bir hususun benzeye nispet edilmesi ile teşbihin iki tarafından birinin zikredilmesidir. Şairin “ölüm turnaklarını geçirince” ifadesi bunun bir örneğidir. Pençesi olmayan ölüm, pençeli bir yırtıcı hayvana benzetilmiştir. Benzetilen olan yırtıcı hayvan hafzedilmiş ve istiare yolu ile bir ölüm kavramı gerçek anlamının dışında kullanılmıştır. Cürcânî aynı şekilde “bir şeyi başka bir şeye benzetmek istediğin zaman teşbihe başvurup müşebbeh bihe bakarsın. Benzerliği kurup diğerini onunla ifade edersin” açıklamalarını yapmıştır.²³ İstiare, bir taraftaki anlamı normalde herhangi bir benzerliği, ilişkisi veya uyumu bulunmaya diğer tarafa aktardığı için büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple Kur’ân’daki üsluplardan biri olmuştur. Diğer anlam için ödünç alınan bu lafızlar sahneyi gözler önüne sererken kulaklara da işittirdiği için soyut şeylere hissi bir hal kazandırır.

¹⁵ Bedevî, Ahmed, *Belâğatü'l-Kur’ân*, Mektebetü'n-Nahda, Mısır, 3. Baskı, ty, s. 195.

¹⁶ Bakara, 2/171.

¹⁷ Bedevî, *Belâğatü'l-Kur’ân*, s. 193.

¹⁸ Ankebut, 29/41.

¹⁹ Bakara, 2/7.

²⁰ Humeyrî, Neşvân b. Saîd el-Humeyrî el-Yemenî (ö. 573), *Şemsü'l-Ulûm ve Devâü'l-Kelâmi'l-Arap mine'l-Kelûm*, thk. Hüseyin b. Abdillâh el-Ömerî, Mutahhir b. Ali el-İrânî, Yusuf Muhammed Abdullah, Dâru'l-Fikri'l-Muâsir, Beyrut-Lübnan, Dâru'l-Fikir, Dimeşk-Suriye, 1. Baskı, 1420/1999, 7/4841.

²¹ Seâlebî, Ebû Mansûr, *Fıkhü'l-Luğa ve Sırrü'l-Arabiyye*, thk. Muhammed es-Saka, Matbaatü el-Bâbîel-Halebî ve Evlâdih, Mıdır, ty, 1/358.

²² Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali el-Cürcânî (ö. 816), *et-Târîfât*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan, 1. Baskı, 1403/1983, 1/20.

²³ Cürcânî, Ebû Bekir Abdülkâhir b. Abdirrahman b. Muhammed Cürcânî ed-Dâr (ö. 471), *Delâilü'l-İ'câz*, Mektebetü'l-Kahire, Mısır, 1. Baskı, 1389/1969, 1/67.

“Nerede ise öfkesinden paralanacak! İçine her bir topluluğun atılmasında, bekçileri onlara: "Size bir uyarıcı gelmemiş miydi?" diye sorarlar”²⁴ ayetini düşündüğümüz zaman cehennemin nasıl tavsif edildiğini görmekteyiz. Cehennem, iri, yüzü asık, kin ve öfkeden göğsü çatlayacak bir canlıya benzetilmiştir. İşte bundan dolayı manayı zihne ulaştırması noktasında teşbihten daha üstün konumdadır. Bu hususlardan da öte Kur'an'ın kullandığı istiareler teşhis ve tecişim barındırdığı için iki taraf arasındaki sınırları kaldırmaktadır.²⁵

Kur'an'daki istiarelerin güzel olmasının bir diğer sebebi kullanılan lafızlar ve manalar arasındaki uyumdur. Mesela “Allah size güven ve huzur içinde olan bir kasabayı misal verir: Her taraftan oraya bolca rızık geliyordu. Ama Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden Allah onlara yaptıklarına karşılık açlık ve korku belasını tattırdı”²⁶ ayetinde bunun örneği görülmektedir. Nitekim şehir, orada yaşayanlar için, tatma fiili elbiseye, elbise açlığa istiare kılınmıştır. Rızık ve emniyet kelimelerinin karşılığında ise uygun olan açlık, korku ve tattırma kullanılmıştır.²⁷

Kinaye

Doğru akideyi savunma amacıyla Kur'an'ın kullandığı üsluplardan biri de kinayedir. Sözlük anlamı olarak kastedilen başkası iken başka bir şeyi söylemek, örtmek anlamındadır. Kullanımın örtme ile ilişkisi ise asıl kastedilen anlamı örtmesidir.²⁸ Kinayeye değinen isimlerin en eskilerinden biri Ebû Ubeyde (ö. 18/639)'dir. Onun ifadelerinde açıkça kinaye diye belirtmediğini ancak bağlam açısından kinayeden bahsettiğini görmekteyiz. “Kadınlarınız sizin tarlanızdır, tarlanıza istediğiniz gibi gelin” ayetinde²⁹ kinaye kullanımının örneği görülmektedir.³⁰

İstilahî anlamda baktığımız zaman çeşitli tarifleri yapılmıştır. “Manasının lazımı kastedilen lafızdır” şeklinde tarif edilirken Tibî'ye göre “bir şeyi açıkça belirtmeyip onun yerine lüzum konusunda denk olmayan bir şeyi kullanmak ve kullanılanı diğer anlama gitmektir.”³¹ Ekseri kullanımında kinayevî kullanılan lafzın gerçek anlamı da bulunur. Söz konusu yukarıda sayılan kullanımlar gibi kinaye de manaları hissî konuma getirmekte ve diğer sıradan kullanımların oluşturmadığı etkiyi oluşturmaktadır. Kinaye, bütün çeşitleriyle dilsel, fikri ve edebi hedefler taşımaktadır. Cürcânî'nin bu husustaki değerlendirmeleri şu şekildedir: “herkes kinayeli konuşmanın açıkça belirtmeden daha belîğ olduğunda ittifak halindedir. Tariz ise şiirden daha hissettiricidir. Buna inanmak için sebebini bilmek gerekmektedir. Kinayenin üstünlüğü kastedilen mana da değil o mananın ifade edilme şeklindedir. Mananın ifade edilme üslubundaki ziyade ise anlamı daha belîğ ve daha tekitli hale getirmektedir.”³²

Mesela “Meryem oğlu Mesih sadece peygamberdir, -ondan önce de peygamberler geçmiştir-onun annesi dosdoğrudur, her ikisi de yemek yerlerdi”³³ ayetinde kinayenin bir örneğini görmekteyiz. Allah Teâlâ, Hıristiyanların iddialarına cevap verip Hz. İsa ile annesinin birer insan olduğunu belirtmek için onların yemek yediklerini ifade etmiştir. Çünkü yemek yiyenler yaratılmıştır. Bu kullanım ihtiyacını gidermekten kinayedir.³⁴

İstidrak

Doğru akideyi savunma amacıyla Kur'an'ın kullandığı üsluplardan biri de istidraktır. Anlaşılması amacıyla bir şeyi başka bir şeyle tamamlamak, pekiştirmek anlamındadır. Ahfeş “Bir şeyi,

²⁴ Mülk, 67/8.

²⁵ Hâşimî, Ahmed Hasan, *Cevâhiru'l-Belağa*, Mektebetü't-Tüccâriyye- Mısır, 2. Baskı, 1379/1960, 1/285.

²⁶ Nahl, 16/112.

²⁷ Hanefî, Muhammed Şerif, *I'câzü'l-Kur'an'i'l-Beyânibe'ne'n-Nazariyye't-Tatbîk*, el-Meclisü'l-A'lâli's-Şuûni'l-Mısriyye, Mısır, 1390/1970, 1/394.

²⁸ Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Ebû't-Tâhir Muhammed b. Ya'kûb (ö.817), *el-Kâmûsü'l-Muhîr*, thk. Mektebe Tahkîku't-Turâs fi Müessesetü'r-Risâle, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut- Lübnan, 8. Baskı, 1426/2005, 1/1228.

²⁹ Bakara, 2/223.

³⁰ Ahmed Matlûb, *Mu'cemü'l-Mustalahâti'l-Belâğîyye ve Tatvîruhâ*, ed-Dâru'l-Arabiyye li'l-Mevsûât, 1. Baskı, 1427/2006, 3/154.

³¹ Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, 2/47.

³² Cürcânî, *Delâilü'l-İ'câz*, 1/108.

³³ Maide, 5/75.

³⁴ Hüseyinî, Seyyid Cafer, *Esâlîbü'l-Beyân fi'l-Kur'an*, Müessesetü Bostan Küttab, Tahran, 1. Baskı, 1413, s. 695.

yanlış vehmi kaldıracak bir unsurla bir şeyi umumundan hariç tutmaktır” şeklinde tanımlamıştır.³⁵ İstidrağa başvurmanın sebebi ise insan bazen yanlış anlayabilmesi veya ifade edilen anlamın muhatabın yanlış anlamaya müsait olmasıdır. Bu durumda yanlış anlamayı ortadan kaldıracak ve asıl amacın ne olduğunu ifade edecek bir pekiştirme/istidrak kullanılır. Mesela “*Rahman çocuk edindi*” dediler. *Haşa; hayır, melekler şerefli kılınmış kullardır*”³⁶ ayetinde bunun örneğini görmekteyiz. Çünkü müşriklerin Allah’ın evlat edindiği gibi yanlış bir vehme düşmeleri ٱ edatı ile engellenmiştir. İstidrağa örnek verilebilecek diğer bir ayet şu şekildedir: “*Biz onlara zulmetmedik, ama onlar zalim kimselerdi.*”³⁷

Kasem

Doğru akideyi savunma amacıyla Kur’ân’ın kullandığı üsluplardan biri de kasemdir. Birçok ayetin hatta birçok surenin yemin lafızları içerdiğini görmekteyiz. Kasem sözlük olarak yemin demektir.³⁸ Diğer anlamlarından biri de kesmektir ki şek ve şüpheyi kesmek için kullanımı bu açıdandır. Kesinlik ve tekitli anlam ifade etmek için de kullanılır ki bu asıldır. Söz konusu anlamların içerisinde tekitli anlam kısmı öne çıkmıştır.³⁹

İstilahî olarak ortak noktaları cümleyi tekit etme sonucuna ulaşan birçok tarifi yapılmıştır. Bunlardan biri Kattân’ın “Kasem, yemini edene göre bir şeyin hakiki anlamda veya itikat olarak büyüklüğünü ifade etmekle beraber kişiyi o şeyden uzak tutmaya veya ona yöneltmeye sabitlemektir”⁴⁰ şeklindeki tarifidir. İbn Cinnî’ye göre ise diğer haberi tekit etmek için kullanılan haber çeşitlerinden biridir.⁴¹ Kur’ân’da da şüpheleri izale, delilleri ikame ve haberleri tekit etme yönünde kullanılmıştır. Hükmü en güzel şekilde yerleştirip hasma karşı inkar yolunu kapattığı için inkar makamında kasem kullanmak uygun görülmüştür.⁴² İbn Kayyûm ise kasemi tahkik ve tekit olarak görmektedir. Kur’ân’daki kasemleri incelediğimiz zaman çoğunluğunun mekkî ayetlerde bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu süreç Kureyş’i İslâm’a davetin başlangıcıdır ki yerleşmiş haldeki akideyi savunmadan daha zor bir aşamadır. Mesela “*Sıra Sıra duran ve önlerindeki sürdürdükçe süren ve Allah’ı andıkça anan meleklerle and olsun ki, sizin Tanrınız birdir; göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların -doğuların da- Rabbidir*”⁴³ ayetlerinin bir kısmında Hz. Peygamber’in şahsı müdafaa edilirken “*Ya, Sin. Kur’ân’ı Hakim’e and olsun ki, sen doğru yol üzere gönderilmiş peygamberlerdensin*”⁴⁴ ayetlerinde olduğu gibi diğer kısmında da ona yemin edilip şüpheler izale edilmiştir. Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı üzere kasem, inkar edenlere karşı dini savunmak için kullanılan üsluplardan biridir. Mesela “*İnkâr edenler: "Kıyamet bize gelmeyecektir" dediler. De ki: "Hayır, öyle değil; görülmeyeni bilen Rabbim'e and olsun ki, o saat size muhakkak gelecektir."*”⁴⁵ ayetinde Hz. Peygamber’e Allah’ın haber verdiği tekrar dirilmenin kesinlikle gerçekleşeceğini yeminle teyit ederek söylemesi emredilmiştir.⁴⁶

³⁵ Bostânî, Mahmud, *el-Kavâidü'l-Belâğiyye fî Dav'i'l-Menheci'l-İslâmî*, Mecmeu'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, Tahran, 1. Baskı, 1414, s. 132.

³⁶ Enbiya, 21/26.

³⁷ Zuhuruf, 43/76

³⁸ İbn Sîde, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail b. Seyyide el-Mursî (ö. 458), *el-Muhassıs*, Mektebetü't-Ticârîli't-Tıbbâa ve'n-Neşr, Beyrut, ty, 13/140.

³⁹ Terâhî, Muallim Abdülhamid, *İm'ân fî Aksâmi'l-Kur'ân*, Matbaatü's-Selefiyye, Hind, 1949, s. 20.

⁴⁰ Mennâu'l-Kattân, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Merîh li'n-Neşr, Riyad, 1988, s. 330.

⁴¹ İbn Cinnî, Ebulfeth Osman b. Cinnî el-Mevsilî (ö. 392), *el-Lüm'a fî'l-Arabiyye*, thk. Faiz Faris, Dâru'l-Kütübî's-Sekâfiyye, Kuveyt, ty, 1/286.

⁴² Zerkeşi, Ebû Abdillâh Bedruddin Muhammed b. Bahadır (ö. 794), *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebulfazl İbrahim, Dâru'l-Mârifê, Beyrut, 1. Baskı, 1376/1957, 4/41.

⁴³ Saffât, 37/1-5.

⁴⁴ Yasin, 36/1-3.

⁴⁵ Sebe, 34/3.

⁴⁶ Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. el-Hasan b. Hüseyin et-Teymî er-Râzî (ö. 606), *Mefâtihu'l-Ğayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 3. Baskı, 1420, 12/395.

Emsal

Doğru akideyi savunma amacıyla Kur'ân'ın kullandığı üsluplardan biri de darbı mesellerdir. Müfredi mesel olan bu kavram benzer demektir. هذا مثله kullanımı bu diğerinin benzeri anlamındadır. Kısacası açıklayıcı nitelikte örnek gösterilen mesellerdir.⁴⁷ İstilahî anlamı ise sözlük anlamından farklı değildir. Taberî, “m-s-l kökü benzer anlamındadır. Bu diğerinin benzeri anlamında misli şeklinde kullanılır” açıklamalarını yapmıştır.⁴⁸ Kur'ân diğer üslup çeşitleri gibi meseli de akaid konularında hasmı susturmak için kullanmıştır. Nitekim “*And olsun ki, biz Kuran'da insanlara türlü türlü misal gösterip açıkladık*”⁴⁹ ve “*And olsun ki bu Kuran'da insanlar için her türlü misali vermişizdir*”⁵⁰ Ayetlerinde bu husus belirtilmiştir. Suyûtî ise bu hususta şu ifadeleri kullanmıştır: Allah'ın meselleri kullanmasında husumeti fazla olan hasmı susturma ve zararını kontrol altına alma amacı vardır. Çünkü meseller kalpte normal anlatımdan daha fazla etki uyandırır. Bu sebeple Allah, Kur'ân'da ve diğer ilahi kitaplarda mesel olgusunu çok sık kullanmıştır. Nitekim İncil'de emsal isimli bir sure bulunmaktadır. Bunun yanı sıra peygamberlerin ve hekimlerin kullanımlarında da çok yaygındır.⁵¹ Kur'ân'da kullanılan meseller batıl peşinde koşanların batıllıklarını ateşten daha iyi yakmaktadır. Allah, Hz. Peygamber'e hitaben “*Sana bir misal vermezler ki, Biz onun gerçeğini ve en iyi anlaşılmasını sana vermemiş olalım*”⁵² ve “*Eğer Biz Kuran'ı bir dağa indirmiş olsaydık, sen, onun, Allah korkusuyla baş eğerek parça parça olduğunu görürdün. Bu misalleri, insanlar düşünsünler diye veriyoruz*”⁵³ demektedir. “*Onlar, çevresini aydınlatmak için ateş yakan kimseye benzerler ki, Allah ışıklarını yok edince, onları karanlıklar içinde görmez bir halde bırakmıştır.*”⁵⁴ ayetinde ise bir grubun içinde bulunduğu hal başka bir grubun haline benzetilmiştir.

Kasasü'l-Kur'ân

Kıssa sözlükte haber ve kaydedilen olaylar demek olup çoğulu kasastır.⁵⁵ İstilahî olarak ise “Başı ve sonu olan tek bir olayı veya aralarında ilişki bulunan birden fazla olayı içeren hayattan bir kesintiye veya hayatı tabir etme vesilesidir”⁵⁶ şeklinde tarif edilmiştir. Müfessirler de bu kavramı tarif etmiştir. Onlardan biri olan Râzî, “kıssalar, dine ileten, doğruyu gösteren ve kurtuluşu istemeyi emreden sözler topluluğudur”⁵⁷ İfadelerini kullanmıştır. Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi kıssalar dini davet hususunda tarihi bir boyut kazanmaktadır. Nitekim Kur'ân da hasmı susturma, ikna etme ve savunma gibi durumlarda kıssaları kullanmıştır. Öncekilerin veya peygamberlerin kavmi ile olan kıssaları ve sonucun nasıl olduğu anlatıldığı zaman bu sadece dinleyenleri teselli etmekle kalmayıp tarihi bir cevap ve ibret pınarı niteliği de taşımaktadır. Nitekim “*And olsun ki, peygamberlerin kıssalarında, akli olanlar için ibretler vardır.*”⁵⁸ ayetinde de buna vurgu yapılmıştır. Kur'ân kıssalarının hedefleri tek bir noktada ve yönde birleşmektedir. O da süslenmiş bir üslupla öğüt vermektir. Önce yaşanan kıssaları anlatan Kur'ân bu olayları muhatapların ve zamanın değişmesine rağmen şifası inatçıların kalbine damlayan genel bir ilaca dönüştürmektedir.⁵⁹

⁴⁷ Râzî, Zeynüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir el-Hanefî (ö. 666), *Muhtârü's-Sihâh*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed, el-Mektebetü'l-Asriyye, ed-Dâru'n-Nemûzeciyye, Beyrut, 5. Baskı, 1420/1999, s. 614.

⁴⁸ Taberî, *Câmiü'l-Beyân fî Te'vilî'l-Kur'ân*, 1/139.

⁴⁹ İsra, 17/89.

⁵⁰ Rum, 30/58.

⁵¹ Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 2/131.

⁵² Furkan, 25/33.

⁵³ Haşr, 59/21.

⁵⁴ Bakara, 2/17.

⁵⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 7/73.

⁵⁶ *Kur'ân ve'l-Kıssasü'l-Hadîse*, s. 9.

⁵⁷ Râzî, (ö. 606), *Mefâtihu'l-Ğayb(et-Tefsîru'l-Kebîr)*, 8/74.

⁵⁸ Yusuf, 12/111.

⁵⁹ Hanefî, *İ'câzü'l-Kur'ân'i'l-Beyânibe'ne'n-Nazariyye't-Tatbîk*, s. 297.

Hiciv

هجا يهجو هجوا kullanımından türemiştir. Ayıplamak ve sövmek anlamındadır.⁶⁰ Kur'ân'daki kullanımı zemmetmek veya sövmek amacı ile değildir. Çirkinlikten ve kabalıktan uzak bir üslupla kullanılmıştır. Asıl amaç fiilin terk edilmesini sağlamak olduğu için yapan kimse belirtilmemiş sadece yapılan fiil belirtilmiştir. Kur'ân'da daveti reddeden veya inkâr eden hasımlara karşı kullanıldığını görmekteyiz. Ayrıca dili ile iman ettiğini söyleyip kalben iman etmeyenler de bu tür kınamaya müstahak olmuşlardır. Bunun yanı sıra muhataba hala bu yeni daveti kabul etmesi için açık bir kapı bırakılmıştır. Genel anlamda Kur'ân yukarıda da belirtildiği gibi aklı hicvetmiş yaptığı kötülükler üzerinden kişiyi hedef göstermemiştir.⁶¹ Nitekim münafıklardan bahsederken “İkiyüzlüler sana gelince: “*Senin şüphesiz Allah'ın Peygamberi olduğuna şahadet ederiz*” derler. Allah, senin kendisinin peygamberi olduğunu bilir; bunun yanında Allah, ikiyüzlülerin yalancı olduklarını da bilir. Onlar, yeminlerini kalkan edinerek Allah'ın yolundan alıkoyarlar. İşledikleri işler gerçekten ne kötüdür! Bu, önce inanıp sonra inkar etmiş olmalarındandır. Bu yüzden kalpleri mühürlenmiştir; artık anlamazlar. Onlara baktığın zaman cüsseleri hoşuna gider; konuşurlarsa sözlerini dinlersin; tıpkı, sıralanmış kof kütük gibidirler; her çılgılığı kendi aleyhlerine sayarlar; onlar düşmandır, onlardan çekinin Allah canlarını alsın, nasıl da aldatılıp döndürülüyorlar”⁶² ayetlerindeki gibi bahsetmiştir. Bu ayetlerde münafıkların niyetleri ve yalanları ortaya çıkarılmıştır. Hak yoldan alıkoyma hususunda başarıya ulaşmak için girdikleri türlü fitnelere üzerinden içinde buldukları hal tasvir edilmiştir. Görünüşüne aldandıkları bedenleri ile alay edilmiş ve hakir görülmüşlerdir. Çünkü o bedenlerin içinde korku ile dolu bir kalp bulunmaktadır. Kalplerini kapatmışlar akıllarını ise ihmal etmişlerdir. Bu profildeki kimseleri yermek için birçok üslubun kullanıldığını görmekteyiz. “*Kendilerine Tevrat öğretildiği halde, onun gereğini yapmayanların durumu, sırtına kitap yüklenmiş merkebin durumu gibidir*”⁶³ ayetinde teşbih bunun bir örneğidir. Ayetlerde bir husus hicvedilmek istenildiği zaman nefret ettirmek için sadece fiil hicvedilmiş ve hicvin hemen arkasında bir öğüt verilmiş veya yapılması istenilen şeyler belirtilmiştir. Mücerret hicvin yanı sıra hicvi hak eden kimse ve kötü fiili ile güzel işler yaparak kazanç elde eden kimseler de karşılaştırılmıştır. Her zaman en iyiye ulaştran Kur'ân'ın hedefi de budur.⁶⁴

Sonuç

Çalışmada doğru akaidi savunma adına Kur'ân'da kullanılan belağat yapıları incelenmiştir. Bu inceleme neticesinde ulaşılan sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Doğru akideyi savunma hususundaki ilk kaynak Kur'ân'dır. Nitekim birçok ayette özellikle mekkî ayetlerde doğru akideden bahsedilmektedir.
2. Kur'ân aynı amaç doğrultusunda birçok üslup türü ve farklı yapılar kullanmıştır. Söz konusu amaç ise hasımlara karşı doğru akideyi savunmak ve risaletinin yayılması hususunda Hz. Peygamber'i desteklemektir.
3. Araplar, fesahat ve belağat konusunda öne çıkan bir toplum olduğu için Kur'ân kullandıkları dilde ve yapılarla nazil olmuştur.
4. Hasımına karşı savunmada bulunma için ayetlerde birçok farklı yapılar kullanılmış ve muhataba meydan okunmuştur. Ancak en dahi olanlar bile tek bir ayetin benzerini getirememiştir.
5. Ayetlerde doğru akideyi savunmak için teşbih, istiare, kinaye, kasem, darbı mesel ve kıssalar olmak üzere çeşitli kullanımlar bulunmaktadır.

⁶⁰ Bustânî, *Muhîtü'l-Muhît*, s. 931.

⁶¹ Bedevî, *Belâğatü'l-Kur'ân*, s. 360.

⁶² Münafikûn, 63/1-4.

⁶³ Cuma, 62/5.

⁶⁴ Bedevî, *Belâğatü'l-Kur'ân*, s. 363.

Kaynakça

- Ahmed Matlûb, *Mu‘cemü’l-Mustalahâtü’l-Belâğîyye ve Tatvîruhâ*, ed-Dâru’l-Arabiyye li’l-Mevsûât, 1. Baskı, 1427/2006.
- Bedevî, Ahmed, *Belâğatü’l-Kur‘ân*, Mektebetü’n-Nahda, Mısır, 3. Baskı, ty.
- Bustânî, Mahmud, *el-Kavâidü’l-Belâğîyye fî Dav‘i’l-Menheci’l-İslâmî*, Mecmeu’l-Buhûsi’l-İslâmiyye, Tahran, 1. Baskı, 1414.
- Cürcânî, Ebû Bekir Abdülkâhîrb. Abdîrrahman b. Muhammed Cürcânî ed-Dâr (ö. 471), *Delâilü’l-İ‘câz*, Mektebetü’l-Kahire, Mısır, 1. Baskı, 1389/1969.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali el-Cürcânî (ö. 816), *et-Târîfât*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan, 1. Baskı, 1403/1983.
- Dîneverî, İbn Kuteybe Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (ö. 276), *Te‘vîlu Müşkili’l-Kur‘ân*, thk. İbrahim Şemsüddîn, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan, ty.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Ebü’t-Tâhir Muhammed b. Ya‘kûb (ö.817), *el-Kâmûsü’l-Muhît*, thk. Mektebe Tahkîku’t-Turâs fî Müessesetü’r-Risâle, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut-Lübnan, 8. Baskı, 1426/2005.
- Hanefî, Muhammed Şerif, *İ‘câzü’l-Kur‘ân’i’l-Beyânî beyne’n-Nazariyye ve’t-Tatbîk*, el-Meclisü’l-A‘lâli’ş-Şuûni’l-Mısrıyye, Mısır, 1390/1970.
- Hâşimî, Ahmed Hasan, *Cevâhiru’l-Belağa*, Mektebetü’t-Tüccâriyye- Mısır, 2. Baskı, 1379.
- Humeyrî, Neşvân b. Saîd el-Humeyrî el-Yemenî (ö. 573), *Şemsü’l-Ulûm ve Devâü’l-Kelâmi’l-Arap mine’l-Kelûm*, thk. Hüseyin b. Abdillâh el-Ömerî, Mutahhir b. Ali el-Îrânî, Yusuf Muhammed Abdullah, Dâru’l-Fikri’l-Muâsır, Beyrut- Lübnan, Dâru’l-Fikir, Dımeşk-Suriye, 1. Baskı, 1420/1999.
- Hüseynî, Seyyid Cafer, *Esâlibü’l-Beyân fî’l-Kur‘ân*, Müessesetü Bostan Küttab, Tahran, 1. Baskı, 1413.
- İbn Cinnî, Ebulfeth Osman b. Cinnî el-Mevsilî (ö. 392), *el-Lüm‘a fî’l-Arabiyye*, thk. Faiz Faris, Dâru’l-Kütübi’s- Sekâfiyye, Kuveyt, ty.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Alî Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn b. Manzûr el-Ensârî er-Rüveyfî el-İfrîkî (ö. 711), *Lisânü’l-Arab*, Dâr Sâdır, Beyrut, 3. Baskı, 1414.
- İbn Sîde, Ebu’l-Hasan Ali b. İsmail b. Seyyide el-Mursî (ö. 458), *el-Muhassis*, Mektebetü’t-Ticârîli’t-Tibâa ve’n-Neşr, Beyrut, ty.
- Khalid Mahjub, *el-Eb‘âdü’t-Terbeviyye li Dersi’l-Âkîde inde’n-Nursî*, al-Nur Academic Studies on Thoughtand Civilization, c. 3, sayı: 3.
- Mennâu’l-Kattân, *Mebâhis fî Ulûmi’l-Kur‘ân*, Dâru’l-Merîh li’n-Neşr, Riyad, 1988.
- Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. el-Hasan b. Hüseyin et-Teymî er-Râzî (ö. 606), *Mefâtihu’l-Ğayb (et-Tefsîru’l-Kebîr)*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 3. Baskı, 1420.
- Râzî, Zeynüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir el-Hanefî (ö. 666), *Muhtârü’s- Sihâh*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed, el-Mektebetü’l-Asriyye, ed-Dâru’n-Nemûzeciyye, Beyrut, 5. Baskı, 1420/1999.
- Rummânî, Ebu’l-Hasan Ali b. İsa (ö. 296), *Risâletü’n-Nuket fî İ‘câzi’l-Kur‘ân*, thk. Muhammed Halefullah, Dâru’l-Meârif, Mısır, 2. Baskı, ty.
- Seâlebî, Ebû Mansûr, *Fıkhu’l-Luğa ve Sırrü’l-Arabiyye*, thk. Muhammed es-Saka, Matbaatü el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdih, Mıdır, ty.
- Suyûtî, Celaledin, *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur‘ân*, Dâru’l-Fikir, Beyrut, ty.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Âmulî Ebû Ca‘fer et-Taberî (ö.310), *Câmiu’l-Beyân fî Te‘vîli’l-Kur‘ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü’r-Risâle, 1. Baskı, 1420/2000.
- Terâhî, Muallim Abdülhamid, *İm‘ân fî Aksâmi’l-Kur‘ân*, Matbaatü’s-Selefiyye, Hind, 1949.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedruddin Muhammed b. Bahadır (ö. 794), *el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur‘ân*, thk. Muhammed Ebu’l-Fazl İbrahim, Dâru’l-Mârif, Beyrut, 1. Baskı, 1376/1957.